

Αρχαιολογία-μνημεία. Η αρχαιολογική έρευνα στην Κεφαλονιά θα μπορούσε να φωτίσει με ακρίβεια το παρελθόν, όμως υπήρξε πολύ περιορισμένη. Πάντως, είναι σαφές ότι τουλάχιστον από τη μεσολιθική περίοδο (10000-6000 π.Χ.) υπήρχαν στον χώρο του νησιού εγκαταστάσεις που συνεχίστηκαν στη νεολιθική καθώς επίσης στην πρωτοελλαδική (2600-2000 π.Χ.) και μεσοελλαδική εποχή (2000-1600 π.Χ.). Στην περιοχή της Σκάλας αλλά και της Σάμης, όπου η ονομασία της τελευταίας συνυφαίνεται με μια σειρά μύθων της αρχαιότητας, έχουν αποκαλυφθεί αρκετά λίθινα εργαλεία από πυριτόλιθο ή οψιανό. Οι δύο πρώτες περιόδους του χαλκού (2600-1600 π.Χ.) έχουν αφήσει ελάχιστα αρχαιολογικά ίχνη.

Αξιοσημείωτη δραστηριότητα παρατηρήθηκε –σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα– στη μυκηναϊκή περίοδο, που αντιπροσωπεύεται από αξιόλογη σειρά θολωτών ή λαξευτών τάφων. Οι σπουδαιότεροι βρέθηκαν στα Μαζαρακάτα, στα Μαυράτα, στα Μεταξάτα, στη Λακήθρα, στα Διακάτα Κρανιάς και στην Κοντογενάδα Παλικής. Η ύστερη μυκηναϊκή περίοδος, εποχή συνυφασμένη με τους ιστορικούς μύθους των Ελλήνων και κυρίως με την Τρωική εκστρατεία, αποτελεί την πιο σαφή παρουσία.

Η Κεφαλονιά και τα γύρω νησιά συνδυάστηκαν, εξαιτίας της ύπαρξης μυκηναϊκών ευρημάτων, με ένα μεγάλο μυκηναϊκό βασίλειο θαλάσσιου χαρακτήρα, του οποίου είναι άγνωστη ακόμα και η ονομασία. Ίσως μια περιοχή του να ονομαζόταν Τάφος (στην Παλική διατηρείται σήμερα η ονομασία Ταφίος). Οι άρχοντες αυτού του βασιλείου ανήγαν την καταγωγή τους στον Περσέα, τον θρυλικό βασιλιά των Μυκηνών. Ο μύθος αναφέρει ότι οι βασιλιάδες της μυκηναϊκής Κεφαλονιάς διεκδίκησαν τη βασιλεία των Μυκηνών και, εξαιτίας αυτού, επιχειρήθηκε εκστρατεία εναντίον των νησιών με τον Αμφιτρώνα, στην οποία έλαβαν μέρος ο Κέφαλος από τον Θορικό της Αττικής και ο Έλειος από το Έλος της Μεσσηνίας. Στόχος της εκστρατείας ήταν οι περιοχές των Ταφίων και των Τηλεβίων. Ο Αμφιτρώνας κατόρθωσε να νικήσει και τότε, σύμφωνα με τον μύθο, δώρισε το νησί στους δύο ήρωες που τον συνόδευσαν. Ο ένας από αυτούς, ο Κέφαλος, λέγεται πως χάρισε το όνομά του στο νησί. Στις ημέρες μας η άποψη αυτή αμφισβητείται, καθώς στις πήλινες πινακίδες της Πύλου αναφέρεται λαός Κεφαλλήνες Κεφαλλάνες, που κατοικούσαν στη δυτική Ελλάδα. Ο Κέφαλος πιστεύεται πως πρέπει να εγκαταστάθηκε στη Λιβαθώ, όπου η αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως πλούσιες μυκηναϊκές νεκροπόλεις. Το όνομα του Έλειου διατηρείται ακόμα στη νότια περιοχή του νησιού, που ονομάζεται Ελειός. Στα Μαυράτα βρέθηκε ένας θολωτός μυκηναϊκός τάφος μαζί με άλλες αρχαιότητες της ίδιας περιόδου.

Το ιδιότυπο σχήμα ορισμένων λαξευτών τάφων μοιάζει πολύ με άλλους που αποκαλύφθηκαν στην περιοχή της μεσσηνιακής Τρικυλίας, απ' όπου φαίνεται πως εισήχθη ο μυκηναϊκός πολιτισμός στην Κεφαλονιά, στη Ζάκυνθο και στην Ιθάκη.

Η ακμή της Σάμης (στην ανατολική πλευρά του νησιού) χρονολογείται κατά τη μυκηναϊκή περίοδο και, σύμφωνα με τις γνώμες ειδικών, όπως ο Σπυρίδων Μαρινάτος,

πρέπει να αποτελούσε σπουδαίο κέντρο (τη θεωρούσαν μητρόπολη της Σάμου στο Αιγαίο). Στη Σάμη κατοίκησε ο Αγγαίος, περιφημος ήρωας στην προομηρική περίοδο, ο οποίος μετοίκησε στην Κεφαλονιά από την Πελοπόννησο.

Η ύπαρξη άφθονων μαρτυριών από τη μυκηναϊκή περίοδο, σε αντίθεση με την Ιθάκη, οδήγησε τους ομηριστές να ταυτίσουν την ομηρική Ιθάκη με την Κεφαλονιά. Σύμφωνα με εικασίες, τόσο ο θρυλικός βασιλιάς Οδυσσέας όσο και η Πηνελόπη αποτελούν παλιές θεότητες της Αρκαδίας με τους μύθους της οποίας συνδέονται. Πιθανολογείται ότι στην Κεφαλονιά πήγαν Αχαιοί από την Αρκαδία –οι οποίοι στο μεταξύ είχαν εξαπλωθεί μέχρι τη δυτική Πελοπόννησο– και εκεί μετέφεραν τους θεούς και τους ήρωές τους. Εξάλλου, ο λαός του Οδυσσέα ονομαζόταν Κεφαλλήνες και κατείχε την Ιθάκη, τη Ζάκυνθο, την ακτή της Ακαρνανίας και της Σάμης. Η ονομασία όμως Κεφαλλήνια αναφέρεται από αρχαίους συγγραφείς (Ηρόδοτος) μόνο το 450 π.Χ. Οι Κεφαλλήνες, λοιπόν, έδωσαν το όνομά τους στην Κεφαλονιά (η Πάλη είναι γνωστό πως ονομαζόταν άλλοτε Δουλίχιον ή επρόκειτο για την αρχαία Τάφο).

Στην κορυφή του Αίνου υπήρχε ιερό των ιστορικών χρόνων, αφιερωμένο στον Αιγίσιον Δία. Αναφέρεται από τον Ησίοδο, ενώ την ύπαρξή του επιβεβαιώνουν οικοδομικά ίχνη και άφθονα λείψανα θυσιών που έχουν ανακαλυφθεί.

Τον 6ο αι. π.Χ. χρονολογείται ένας ναός που βρέθηκε στη θέση Γραδού κοντά στη Σκάλα, νότια του ακρωτηρίου Κάπρος. Επίσης σημαντικά ευρήματα αποτελούν ένα ψηφιδωτό σπιτιού από τα Βάλτσα (Πάλη), που παριστάνει την τρίαινα του Ποσειδώνα (σήμερα στο μουσείο Αργοστολίου) και τα λείψανα δωρικού ναού στον μυλό του Κουτάβου, αφιερωμένου στη Δήμητρα και Κόρη. Στη Σάμη και στην Κρανιά διατηρούνται σημαντικά αρχαία τείχη, ενώ ο σεισμός του 1953 κατέστρεψε τα λείψανα πύργου κλασικής εποχής, που βρισκόταν στην είσοδο της Πυλάρου.

Κατά την περίοδο ακμής της κλασικής περιόδου η Κεφαλονιά και η υπόλοιπη δυτική Ελλάδα αποτελούσαν επαρχίες χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Από τους ρωμαϊκούς χρόνους σώζονται κάποια ερείπια σε διάφορα σημεία του νησιού, όλα των τριών πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων. Αξιόλογη είναι μια έπαυλη που αποκαλύφθηκε στη Σκάλα, το δάπεδο της οποίας έφερε θαυμάσια ψηφιδωτά. Στην ίδια περιοχή αποκαλύφθηκε λουτρό με αξιόλογα ψηφιδωτά και γεωμετρικά μοτίβα. Στη Σάμη αποκαλύφθηκε λουτρό ρωμαϊκής εποχής με ψηφιδωτά δάπεδα. Διατηρούνται επίσης δύο φρούρια ενετικής εποχής: της Άσσου, στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού, και του Αγίου Γεωργίου, κοντά στο Αργοστόλι. Η έλλειψη μνημείων στην Κεφαλονιά, ακόμα και των πρόσφατων εποχών οφείλεται στους φοβερούς σεισμούς που έπληξαν το νησί.